

महाराष्ट्र शासन
सत्यमेव जयते

आदिवासी विकास विभाग

प्रकल्प अधिकारी,

एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प

चंद्रपूर

आदिवासी विकास विभाग

आदिवासी
जनहिताय

आदिवासी क्रांतिवीर बाबुराव पुल्लसुर शेडमाके!

Adivasi Krantiveer Baburao Shedmake Biography

चंद्रपूरचे सुपुत्र क्रांतिवीर नायक,

जन्म : १२ मार्च १८३३. शहीद : २१ ऑक्टोबर १८५८..

आदिवासी क्रांतिवीर : १८५७ च्या स्वातंत्र्य लढ्यात चंद्रपूर जिल्हाचे देखील मोलाचे योगदान आहे. आदिवासींच्या हक्काच्या स्वातंत्र्यासाठी चंद्रपूरचे भूमीपुत्र हसत हसत फासावर गेले आणि इतिहासात अमर झाले. चंद्रपूर जिल्हाच्या स्वातंत्र्य लढ्याच्या इतिहासात अमर शहीद बाबुराव शेडमाके यांचे बलिदान विशेष महत्वाचे आहे, वीर बाबुराव शेडमाके यांचा जन्म १२ मार्च १८३३ रोजी मोल्लपल्ली (अहेरी) येथील श्रीमंत शेडमाके जमीनदारी येथे झाला, त्याच्या आईचे नाव जुर्ज्याल (जुर्जाकुंवर) होते. बाबुरावांना वयाच्या ३ व्या वर्षी गोदूलमध्ये प्रवेश दिला जिथे कुस्ती, तिरकामटा, तलवार, भाला यांचे प्रशिक्षण मिळाले. ते आपल्या साथीदारांसह जंगलात शिकार करण्यासाठी तसेच शस्त्रास्त्रांचा अभ्यास करण्यासाठी जात असे. ब्रिटिश इंग्लिश सेंट्रल इंग्लिश रायपूर (मध्य प्रदेश) येथून प्राथमिक शिक्षण घेतल्यानंतर ते मोल्लपल्लीला परतले. ते जसजसे मोठे झाले तसतसे त्यांनी सामाजिक धोरणेही शिकली होती.

हळू हळू त्यांनी आपल्या जमींदारी गावांमधील लोकांशी संपर्क साधण्यास सुरुवात केली, यामुळे जनतेच्या वतीने जनतेकडून होणाऱ्या अत्याचाराची माहिती त्यांना मिळाली. त्याच वेळी ब्रिटिशांच्या आगमनानंतर त्यांच्याकडून देण्यात आलेल्या छळाची माहितीही त्यांना मिळाली. ज्यामुळे त्यांची समज अधिक वाढली. राजघराण्यातील धडा शिकवण्या साठी त्यांनी चांदगडला लागून असलेल्या राजगडची निवड केली, राजगड हा इंग्रजांच्या ताब्यात होता, ज्याची जबाबदारी इंग्रजांनी रामशाह गेडाम यांच्याकडे सोपविली

होती. जमीनदार असूनही त्यांच्याकडे जमीनदारी नव्हती तर काळाबरोबर अधिक परिपक्व झालेल्या समाजाबद्दल कौतुकाची भावना त्यांचात होती. आंध्र प्रदेशातील आदिलाबाद जिल्ह्यात चेन्नईच्या मडावी राजघराणे यांची मुलगी राजकुंवर यांच्याशी त्यांचे लग्न झाले होते. राजकुंवर बाबुराव यांच्या कार्यासाठी तितकेच निष्ठावान होती.

त्यावेळी चंदागड व त्याच्या आसपासच्या परिसरात गोंड, परधान, हलबी, माडिया, आदिवासींची संख्या जास्त असल्यामुळे वैष्णवधर्म, इस्लामिक, ख्रिश्चन धर्माचा अधिक प्रभाव होता. १८ डिसेंबर १८५४ रोजी चांदागड येथे आर. एस. एलिस यांना जिल्हाधिकारी म्हणून नेमले गेले आणि ब्रिटिशांनी गरिबांवर अत्याचार करण्यास सुरुवात केली. ख्रिश्चन मिशनरींनी निर्दोष आदिवासींना विकासाच्या नावाखाली धार्मिक रूपांतर करून फसवले. त्याच वेळी, हा परिसर वनस्पतींनी भरलेला होता, खनिज संपत्ती होती आणि ब्रिटिशांना आपली संपत्ती वाढविण्यासाठी या मालमत्तांची आवश्यकता होती, म्हणूनच आदिवासींच्या जमिनीवर इंग्रजांनी जबरदस्तीने कब्जा केला होता, बाबुराव यांना ही गोष्ट जिव्हारी लागली आदिवासींचा जमिनीवर हक्क आहे आणि तो त्यांना मिळायला हवा. त्यांचा असा विश्वास होता की आदिवासींनी त्यांचे जीवन जगण्याचे आणि सांस्कृतिक जीवन जगण्याच्या मार्गाने जगावे आणि धर्मांतर करून आपली खरी ओळख गमावू नये. अशा गोष्टींमुळे त्यांच्या मनातील बंडखोरीची ज्योत प्रज्वलित झाली आणि त्यांनी मृत्यूपर्यंत इंग्रजांशी लढा देऊन आपल्या लोकांचे रक्षण करण्याचा संकल्प केला. २४ सप्टेंबर १८५७ रोजी त्यांनी हा ठराव पूर्ण करण्यासाठी 'जंगम सेना' ची स्थापना केली. अडापल्ली, मोल्लामपल्ली, घोट आणि आसपासच्या भूभागातील ५००-५०० आदिवासी यांचे सैन्य तयार केले आणि त्यांना विधिवत शिकवले आणि त्यांनी इंग्रजांविरुद्ध युद्धाची घोषणा केली.

त्यांनी चांदगडला लागून असलेल्या राजगडची निवड केली, राजगड हा इंग्रजांच्या ताब्यात होता, ज्याची जबाबदारी इंग्रजांनी रामशाह गेडाम यांच्याकडे सोपविली होती. ७ मार्च १८५८ रोजी बाबुराव यांनी आपल्या साथीदारांसह राजगडवर हल्ला केला आणि संपूर्ण राजगड ताब्यात घेतला. या युद्धामध्ये राजगडचा जमींदार रामजी गेडाम हा देखील मारला गेला, राजगडमधील पराभवापासून कॅप्टन डब्ल्यू. डब्ल्यू. एच. क्रिकटन अस्वस्थ झाले आणि १३ मार्च १८५८ रोजी कॅप्टन क्रिकटनने बाबुराव सैन्य ताब्यात घेण्यासाठी राजगड परत मिळवण्यासाठी सैन्य पाठविले. राजगडपासून ४ कि. मी. बाबुराव व इंग्रजांनी दुर्ग नांदगाव घोसारी जवळ जोरदार युद्ध केले. बरेच लोक मारले गेले, बाबुराव शेडमाके या युद्धात जिंकले.

बाबुराव यांचे बंड संपविण्यास इंग्रजांना त्रास झाला, व्यंकटराव आणि त्याचे साथीदार कॅप्टन केवटन यांनी पुन्हा चांदगडहून इंग्रजी सैन्य पाठविले. १९ एप्रिल १८५८ रोजी बाबुरावचे साथीदार आणि इंग्रजी सैन्यात सघनपूर जवळ एक भयंकर युद्ध झाले आणि त्यात पुन्हा इंग्रज सैन्याचा पराभव झाला. याचा परिणाम म्हणून, बाबुराव यांनी २९ एप्रिल १८५८ रोजी अहेरी जमींदारीच्या चिचगुडीच्या इंग्रजी छावणीवर हल्ला केला. टेलिग्राम ऑपरेटर गार्टल आणि हॉल ठार झाले तर अनेक इंग्रज सैनिक जखमी झाले. त्यांचा एक साथीदार, पीटर तेथून पळून जाण्यात यशस्वी झाला आणि कॅप्टन केवटनकडे गेला. या हल्ल्यानंतर बाबुराव आणि व्यंकटराव बद्दल इंग्रजी सैन्य भयभीत झाले. त्यांना पकडण्याची ब्रिटिशांची सर्व योजना अपयशी ठरली होती, दोन टेलिग्राम ऑपरेटरच्या मृत्यूमुळे कॅप्टन क्रिकटन प्रज्वलित झाले होते. या घटनेची माहिती इंग्लंडच्या क्वीन व्हिक्टोरियाला समजताच बाबुराव जिवंत किंवा मेलेल्यां अवस्थेत पकडण्याचा हुकूम त्यांनी जारी केला आणि बाबुराव शेडमाकेला पकडण्यासाठी नागपूरच्या कॅप्टन शेक्सपियरची नेमणूक केली.

कॅप्टन शेक्सपियर यांनी वीर बाबुराव शेडमाके, त्याची काकू राणी लक्ष्मीबाई, जे अहेरीचे जमीन मालक होते,

आणि बाबुराव शेडमाके यांच्या जमीनीच्या २४ गावे आणि व्यंकटराव राजेश्वर गोंडची ६७ गावे म्हणजेच भेट ९१ गावे (इनाम) त्यांना ताब्यात घेण्याचे माध्यम बनवले. राणी लक्ष्मीबाईंनी या कटामध्ये मोहात पडून बाबुरावला पकडण्यासाठी ब्रिटिशांसोबत सामील झाले. बाबुराव यांना याची कल्पना नव्हती. घोट गावातल्या पर्सपेन पूजेमध्ये बाबुराव आपल्या साथीदारांसह दाखल झाले होते, लक्ष्मीबाईंनी ब्रिटिशांना ही बातमी दिली आणि ते बाबुरावला पकडण्यासाठी घोटला आले. बाबुराव आणि इंग्रजी सैन्यामध्ये भयंकर युद्ध झाले आणि पुन्हा एकदा इंग्रज सैन्य त्यांचा कब्जा करण्यात अपयशी ठरले आणि बाबुराव सुखरूप निसटले. या पराभवांतर शेक्सपियर भारावून गेला या अचानक झालेल्या युद्धात बाबुराव यांचे बरेच साथीदार तसेच सामान्य लोकही मारले गेले. बाबुराव यांच्या चळवळीने अनेक अडथळे सुरू केले. त्यांची व त्यांच्या साथीदारांच्या जमीनी जप्त केल्या. जंगलात लपलेली जंगम सैन्य तुटू लागली आणि बाबुराव एकटे पडले.

घोटचा पराभव झाल्यानंतर इंग्रजांनी राणी लक्ष्मीबाईंवर अधिक दबाव आणला. बाबुराव एकटे पडल्याची बातमी लक्ष्मीबाईंना समजताच त्यांनी बाबुरावला पकडण्यासाठी रोहिलॉन सैन्य भोपाळनाथम येथे पाठवले, बाबुराव तेथे काही दिवस राहिले. त्यावेळी बाबुराव यांनी त्याला विरोध न करता रोहिलांनी त्यांना रात्री पकडले आणि त्यांच्या कार्याचा हेतू समजावून सांगितले. योग्य वेळ पाहून ते गुप्तपणे तेथुन निघून गेले. बाबुराव लक्ष्मीबाई सैन्यातून पळ काढल्याची बातमी समजताच कॅप्टन चिडला. बाबुराव अहेरीला आले. राणी लक्ष्मीबाईंना हे कळताच त्यांनी बाबुराव यांना त्यांच्या घरी जेवायला बोलावले. त्यांनी आमंत्रण स्वीकारले आणि लक्ष्मीबाईंच्याघरी पोहोचले, याची बातमी लक्ष्मीबाईंनी इंग्रजांना दिली. जेवण करीत असताना, इंग्रजांनी लक्ष्मीबाईंच्या घराला वेढा घातला आणि बाबुराव यांना बंदिवान केले. बाबुराव यांना इंग्रजांनी पकडले, बाबुरावच्या अटकेनंतर त्याचे अन्य साथीदारही

गार्टलड आणि हॉलची हत्या आणि ब्रिटीश सरकारविरोधात कारवाई केल्याबद्दल बाबुराव आणि त्याच्या साथीदारांवर क्रिकटनच्या कोर्टात खटला चालविला गेला. आपल्या निकालात त्यांनी बाबुराव यांना फाशी दिली आणि त्याच्या साथीदारांना १४ वर्षांच्या तुरुंगवासाची शिक्षा सुनावली. २१ ऑक्टोबर १८५८ रोजी बाबुराव यांना फाशीची शिक्षा सुनावण्यात आली. २१ तारखेला संध्याकाळी ४ वाजता त्याला तुरुंगात रूपांतरित झालेल्या चांदागड वाड्याच्या पीपळाच्या झाडावर टांगण्यात आले. त्यावेळी कॅप्टन क्रिकटन त्याच्या उजवीकडे आणि कॅप्टन शेक्सपियर त्याच्या डावीकडे उभे होते. तोफांच्या सलामीबरोबरच दोन्ही कर्णधारांनीही सलाम केला, मृत्यूच्या चौकशीनंतर त्यांना जेलच्या आवारात पुरण्यात आले. वीर बाबुराव यांना ज्या पीपळाच्या झाडावर टांगण्यात आले होते ते चंद्रपूर कारागृहात अजूनही ऐतिहासिक वारसा आहे. दरवर्षी २१ ऑक्टोबर रोजी संपूर्ण आदिवासी समाज पीपळाच्या झाडाजवळ जमतात आणि वीर बाबुराव यांना आदरांजली वाहतात.

शहीद बाबुराव शेडमाके यांच्या वीर कारनाम्यांची चंद्रपूर भागात अनेक लोककथा आणि गाणी चालू आहेत.

अशाप्रकारे, वयाच्या २५ व्या वर्षी बाबुराव शेडमाके यांनी आपल्या पराक्रमाची खूण दाखवत स्वातंत्र्यासाठी बलिदान दिले. त्यांच्या शौर्य व धैर्यासाठी भारत सरकारने त्यांच्या वाढदिवशी १२ मार्च २००७ रोजी भारतीय पोस्टद्वारे त्यांच्या नावाचा शिक्का जारी केला.

अश्या चंद्रपूर च्या धरतीपुत्राला शतशः नमन